

ბათუმის ისტორიულ-დოკუმენტური, ლიტერატურული რესურსები და ტურისტული მარშრუტები

თემურ ზოიძე

სტუ-ს დოქტორანტი

E-mail: visitadjara@gmail.com

სულიერებისა და კულტურის ერთგვარ ნაზავად შეიძლება წარმოვადგინოთ ერთ-ერთი უძველესი ქალაქი ბათუმი. ისტორიული ფაქტები ასახავენ მის განსაკუთრებულობას საქართველოს ისტორიაში. მრავალი წლის მანძილზე აქ ჩქეფდა სასულიერო და საერო ცხოვრება. თავისი სიძველით, კოლხეთის უპირველესი, საქართველოს საზღვაო ჭიშკარი ბათუმი მრავალ მნახველს აქვს აღწერილი. თუ გადავფურცლავთ ბათუმის ორიათას წელზე მეტი დროის ისტორიას, აღმოჩნდება, რომ იგი მდებარეობს ევრაზიის ორი უდიდესი კულტურის გზაგასაყარზე.

თავისი უნიკალური ფიზიკურ-გეოგრაფიული მდებარეობით ბათუმის ისტორიული მნიშვნელობის ძეგლები წარმოადგენს ტურიზმის განვითარების ამოუწურავ პოტენციალს და სტრატეგიულ პოლიგონს. ასეთი ხელსაყრელი გეოგრაფიული მდებარეობა საუკეთესო საშუალებაა ბათუმში და მის მიმდებარედ ტურისტული მარშრუტების მარკირება-დაგეგმარებისთვის.¹

ქ. ბათუმის გასაცნობად ვიზიტორებისთვის უნდა შეიქმნას მხატვრული, კინო, ლიტერატურული და სხვა შემოქმედებითი მარშრუტები, რომლებიც გამოყენებული იქნება ქალაქის მიმოხილვითი ექსკურსიის, ქალაქის ტურის ფარგლებში. ზოგადად სასურველია ექსკურსიები დაიწყოთ ბათუმის საზღვაო ნავსადგურიდან, რომელიც წარმოადგენს, როგორც საქართველოს საზღვაო ჭიშკარი, ანუ ჩვენი ქვეყნის კარიბჭე. გიდი მზად უნდა იყოს, როგორც ქვეითი ტურისტის, ასევე სატრანსპორტო ტურის ჩასატარებლად. სატრანსპორტო ტური, როგორც წესი, მოიცავს დიდ არეალს.² ორივე ტურის ხანგრძლივობა არ უნდა აღემატებოდეს 3-4 საათს. განათლების, ხელოვნების, კულტურის, არქიტექტურის, თეატრის, მუსიკის, მხატვრობის განხილვის დროს უნდა ვახსენოთ ის მოღვაწეები და ცნობილი ადგილები, რომლებიც ბათუმთან არის დაკავშირებული, გადღებული ქართული და უცხოური ფილმები, მათი მონაწილე მსახიობები და ა.შ.³

ისტორიულად ბათუმის თანამედროვე სახით განვითარება იწყება მე-19 საუკუნის 80-იანი წლებიდან, როცა ბათუმი გამოცხადდა **პორტო-ფრანკოდ**. აქ დაიწყო უცხოური კაპიტალის შემოდინება. სწორედ ამ პერიოდში დღევანდელი ძველი ბათუმის ტერიტორიაზე გაიხსნა

ინგლისელების, ფრანგების, შვედების, გერმანელების, რუსეთის და სხვა ქვეყნების საკონსულოები.⁴

გვერდს ვერ ავუვლით ისეთ ძირითად მარშრუტის დაწყებას, როგორიცაა **თამარის დასახლება**. აქ უკვე გვაქვს ბათუმის შემოსასვლელის ტრიუმფალური **თამარის ციხე**, რომელიც მე-12 საუკუნის ოქროს ხანისაა და დიდებულ **თამარ მეფის** სახელთანაა დაკავშირებული. საინტერესოა ის ლეგენდაც, რომლის მოყოლაც დიდ ინტერესს იწვევს ტურისტებში. დღეისათვის ეს უნიკალური ძეგლი ფაქტობრივად ტურისტებისთვის მიუწვდომელია, არ არის შეტანილი ძირითად მარშრუტებში, არის მიუდგომელი და მოსაწესრიგებელია ინფტრასტრუქტურა. აღნიშნული ძეგლი ოქროს ბრჭყვიალა ვარსკვლავია ბათუმის ტურისტულ მარშრუტებში და მისი გამოყენებლობა დანაშაულის ტოლფასად მიგვაჩნია. აქვეა **ძმები ნობელების** სახლ-მუზეუმი, რომლებმაც გაამდიდრეს ჩვენი ქალაქის ისტორია და შთამომავლობამ განსაკუთრებული პატივი მიაგო მათ ხსოვნას.⁵ მაგრამ რა დააშავეს ლიტერატურის ისეთმა ცნობილმა მოღვაწეებმა, როგორებიცაა: **მაქსიმ გორკი** და **ანტონ ჩეხოვი**. ვფიქრობთ აუცილებელი იყო დიმიტრი თავდადებულისა და რუსთაველის ქუჩების კვეთაში გახსნილიყო **ჩეხოვის სახლ-მუზეუმი**, რომელიც თავისი მნიშვნელობით მარშრუტებში იქნებოდა უდიდესი ლიტერატურული ტურისტული პოტენციალი. ჩვენი მოსაზრებით, ვერავითარი არქიტექტურული კომპიაობა და სანახაობითი დაწესებულება ვერ შეცვლის აქ მუზეუმს. ეს კიდევ ერთხელ წარმოაჩენდა და უტყუარ ღია საბუთად გამოდგებოდა ქართული სტუმართმოყვარეობისა და ტოლერანტობის ისტორიაში.⁶

გადავავლოთ თვალი ბათუმის ისტორიას ტურისტის მოთხოვნის თვალსაზრისით. ზოგადად ტურისტი ჩამოდის ზღვაზე დასვენებისა და გარუჯვისთვის, თუმცა ყველაფერს აქვს თავისი ზღვარი და მზის სხივებისგან კარგად შეფერადებული და ზოგჯერ წვიმისგან თავს-

მოპეზრებულ ტურისტს ჭირდება სწორედ ისტორიულ წყაროებზე დაფუძნებული ბათუმის ისტორიის გაცნობა.

ბათუმი მოხსენიებულია ძვ.წ.მე-4 საუკუნის ბერძენი ფილოსოფოსის **არისტოტელეს** წერილებში.⁷ ბათუმი, როგორც ქალაქი უკვე ძვ. წ. აღ. 400 წელს რომ იყო ცნობილი, თავის დროზე **ჟან მურიეც** მიუთითებდა. ბათუმს იხსენიებს **პლინიუსიც (23-79 წ.წ.) „ბატა“ - „ბატიუმის“** ფორმით. რომაულ საგზაო რუკაზე, ე. წ. **„ტაბულა პეგინგერია“**-ზე (IV ს.) დაახლოებით თანამედროვე ბათუმის ადგილას დატანილია გეოგრაფიული პუნქტი **„პორტუს ალტუს.“**

სახელწოდება **„ბათუმი“**-ს წარმომავლობის შესახებ არსებობს რამდენიმე შეხედულება. ერთნი მიიჩნევენ, რომ ტერმინში **„ბათ“** ძირი უკავშირდება ფრინველის სახელს - **ბატი**, მეორენი - სახელს **ბათურა**, მესამენი - **ჭაობიან ადგილს**. არის განსხვავებული შეხედულებაც: **„ბა“** ისეთივე პრეფიქსია, როგორც ბაღი, ბავშვი და ა.შ., ხოლო **„თომი“** უნდა უკავშირდებოდეს მეგრულ სიტყვას **ტომბა, ტობა**. ან **„ბათ“** ძირი შეიძლება იყოს სვანური წარმომავლობის რაც ქვას ნიშნავს. ასევე არის შეხედულება, რომ **ბათ/ბატა** ადამიანის საკუთარი სახელია, მეგრულად ნიშნავს **„ნაზი“**. ამ გადმოცემის მიხედვით ქალაქი დაუარსებია ვინმე **ბათუ/ბატას**.

ბათუმის შესახებ ახალი ცნობები ეკუთვნის ვენეციელ დესპანებს **იოსიფ ბარბაროსა** და **ამბროზიო კონტარინის**, რომლებმაც ბათუმი 1470-1475 წლებში მოინახულეს. დაახლოებით ამავე პერიოდში (1420-1426 წწ.) ბათუმში ყოფილა გერმანელი **იოჰან შილტბერგი**. იგი მოგვითხრობს, რომ ბათუმის მოსახლეობა ქრისტიანობის მიმდევარია. აქედან ხომალდები მიცურავენ იტალიისა და ბიზანტიის მიმართულებით.⁸

ტურისტული მარშრუტების შედგენის დროს საინტერესოა და მეტად მიმზიდველი ქალაქის სტუმრებისთვის ბათუმი კინოში. ამასთან დაკავშირებით უნდა მოინიშნოს და მარკირებული გახდეს ისეთი ადგილები, სადაც ცნობილი მხატვრული და დოკუმენტური ფილმების მრავალი ეპიზოდია გადაღებული, ესენია: **„კაპიტან გრანტის შვილები“**, **„თხუთმეტი წლის კაპიტანი“**, **„რობიზონ კრუზო“**, **„მიკლუხო მაკლანი“**, **„წყალქვეშა ტყვეობაში“**, **„მაღახოვის ყორღანი“**, **„მანანა“**, **„არაჩვეულებრივი გამოფენა“**, **„განთავისუფლება“**, **„12 სკამი“**, **„მოცურავე“**, **„მონანიება“**, **„ისინი“** და ა.შ.

აღსანიშნავია ის, რომ კინო ინტერესდება არა მარტო ბათუმით, მისი ნავსადგურით, **„ინტურისტის“** შენობით, ძველი ქუჩებით, არამედ ბათუმის წვიმით. წვიმამ შეიძინა გამომსახველო-

ბითი ფუნქცია – ოჯახური პრობლემებით დატარებული სასოწარკვეთილი ქალი წვიმიანი ბათუმის ქუჩებში მიაბიჯებს, წვიმა სახეს, ტანისამოსს უსველებს, მაგრამ ქალი ამას ვერ გრძნობს, იმდენად მოუცავს იგი პირად განცდებს (სალომე ყანჭელის გმირი ფილმში **„ორი ოჯახი“**).

გვერდს ვერ ავუვლით ეგნატე ნინოშვილის ქ. № 23-ს, სახლს, რომელიც ეკუთვნოდა ბათუმის სათათბიროს დეპუტატს (1898-1902 წწ.) თავად მიხეილ ნაკაშიძეს. ობიექტი გადაღებულია ფილმებში **„მონანიება“**, **„ისინი“**. ყოველივე ზემოთ აღნიშნულის საილუსტრაციოდ და პრაქტიკული გამოყენების თვალსაზრისით განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია ის დიდი საინფორმაციო ბაზა, რომელიც მოცემულია ოლიგო ქდენტის წიგნში **„ბათუმი კინოში“**, რომელიც უკვე მივუთითეთ სქოლიოში.

როგორც აღვნიშნეთ, ძველი ბათუმის ცენტრად ითვლებოდა დღევანდელი თამარის დასახლებაში **თამარის ციხედ** წოდებული გორა, შემადგენელი ადგილი. ლეგენდის თანახმად, როცა აქ თამარ მეფე შეჩერებულია დასასვენებლად, მის ამაღლაში მყოფმა სეფექალებმა ფეხსაცმელს ტალახი ჩამოაცადეს. ისინი იმდენად მრავალი იყვნენ, რომ წარმოიშვა ბორცვი, სადაც მეფემ ააშენა ციხე-სიმაგრე. ლეგენდა მიმზიდველია, თუმცა აქ მოსახლეობა ცხოვრობდა ბევრად ადრე – VIII-VII საუკუნეებში, ძვ. წ. აღ.⁹

მე-17 საუკუნის ბოლოს ბათუმი ოსმალებმა დაიპყრეს. ამ დროიდან არ იგრძნობა ქალაქის განაშენიანება, სავაჭრო და ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარება, ქუჩების მოწყობა. 1878 წელს ბათუმი დაუბრუნდა დედა-სამშობლოს და იგი განვითარების ახალ ეტაპზე გადავიდა. 1881-1884 წლებში ბათუმში მოქმედებდა თავისუფალი ეკონომიკური ზონა. იგი **პორტო-ფრანკოდ** გამოცხადდა. 1883 წელს ბათუმში შემოვიდა პირველი ორთქლმავალი.

მწვანე ქალაქის განაშენიანებას ჯერ **რეს-ლერი**, შემდეგ კი **რეიერი** და **დალფონსი** შეუდგნენ, დაიწეს ზღვისპირა პარკის, ბუღვარისა და ალექსანდრეს ბაღის განაშენიანებაც.¹⁰

მარშრუტების დაგეგმარების დროს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ისტორიული ეპიზოდების კვლევა-ძიებასა და ვიზიტორებისთვის მათ მიწოდებას. აი, ერთი თვალსაჩინო მაგალითი: დღევანდელი **პიატას** მოპირდაპირედ, ფარნავაზ მეფის ქუჩაზე ამაყად აღმართულია რეკონსტრუირებული **წმინდა ნიკოლოზის ეკლესია**, რომელიც მნახველს აოცებს თავისი სიდიდით. ეკლესია აშენებულია 1867 წელს, როცა აქ ოსმალები ბატონობდნენ და მართლმადიდებლური ეკლესიის აშენება წარმოუდგენელი იყო. ადგი-

ლობრივმა ბერძნებმა **ოსმალეთის იმპერიის სულთანს** მიართვეს საჩუქარი. საჩუქარი იმდენად ძვირფასი იყო, რომ აღფრთოვანებულმა სულთანმა მასთან მყოფი სტუმრების ხელმძღვანელს **იორდან მეტაქსას** შეეკითხა, რით შეიძლებოდა მადლიერების გამოხატვა. **მეტაქსა** და სტუმრები არ დაიბნენ და სულთანს სთხოვეს ბათუმში ეკლესიის აშენების ნებართვა. სულთანიც უყოფმანოდ დათანხმდა, ოღონდ იმ პირობით, რომ ზარი არ უნდა დაერეკათ. ასე გადაწყდა 1865 წელს ქრისტიანული ტაძრის აგება ქ. ბათუმში.

კულტურის ძეგლებზე საუბრის დროს ყურადღება უნდა იქნეს გამახვილებული რელიგიურ ტურიზმზე, რომელთა შორის საყურადღებოა მეჩეთები, რომლებიც განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს თურქი და არა მარტო თურქი ეროვნების ტურისტებში. ესენია მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში აგებული **„ჯამე არაბი“** ანუ **„ორთაჯამე“**, რომელიც 1866 წელს აშენდა **ასლანბეგ ხმშიაშვილის დედის** შენაწირი თანხით. **„აზიზიეს ჯამე“**, რომელიც სულთან მაჰმუდ II-ს ქართველმა მეუღლემ 1830 წელს ააგო, შვილის, აზიზის შეძენასთან დაკავშირებით. დასაწყისში შენობა ხის იყო, ხოლო შემდეგ აქ თვით სულთანმა აზიზმა ააგო ქვითკირის მეჩეთი.¹¹

კათოლიკური ეკლესია, რომელიც ააგეს **ძმებმა ზუბალაშვილებმა**. ამ სალოცავის აშენებასაც აქვს თავისი მიმოიდგელი ისტორია. ძმები ბაქოში ნავთობის მადანს ეძებდნენ. დედამ ღმერთს შესთხოვა, ოღონდაც იქ მართლაც აღმოჩნდეს ეს პროდუქტი და ჩემი ხარჯით ეკლესიას ავაშენებო. უსმინა უფალმა, ნავთობიც გაჩნდა და ეკლესიაც აშენდა, რომელიც 1903 წელს აკურთხა პაპმა **ბარონმა როპპიმ**.

სომხურ-გრიგორიანული ეკლესია **„სურბ-პრკიჩი“** აშენდა 1890 წელს ავსტრიელი არქიტექტორის **მარფელდის** პროექტით. შემოწირულობა გაიღო მეწარმე **მანთაშევმა**.

ქალაქს ამშვენებს ებრაელთა სალოცავი **„სინაგოგა“**. იგი აიგო 1904 წელს არქიტექტორ **ლევ ვოლკოვიჩის** დაპროექტებით.

ქალაქს ამდიდრებს **ხარიტონ ახვლედიანის** სახელობის, აგრეთვე არქეოლოგიის და ხელოვნების მუზეუმები. ამ უკანასკნელის სკვერში ე. წ. „ხოხოს ბაღში“ იკრიბებოდა წლების მანძილზე ბათუმის ინტელიგენცია, სტუმრები. აქ ერთდროულად აღმართული იყო ტყუპი ქაფურის ხეები, რომლებიც საოცარ მიკროკლიმატს ქმნიდნენ. სამწუხაროდ, ჩინოვნიკთა ახირებით დღეს ხელოვნების მუზეუმსაც და მის უნიკალურ „ხოხოს ბაღს“ პირვანდელი სახე დაკარგული აქვთ. აქ ჩაიხუნძლა და მძიმე ტვირთად დააწვა სივრცეს არქიტექტურული დანამატები, გაურკვეველი კაფ-

ეები და საგამოფენო სივრცეები.

არ უნდა დავივიწყოთ დრამატული თეატრი, რომელიც ილია ჭავჭავაძის სახელობისაა და 1951 წელს აშენდა არქიტექტორ **ტეპლიცის** პროექტით, საზაფხულო თეატრი, რომელიც დაპროექტეს არქიტექტორებმა **კახა ჯავახიშვილმა** და **ბოგდან კირაკოსიანმა**. აშენდა 1949 წელს. 1997 წელს დაიწვა, მაგრამ იმავე გარეგნობის ნაგებობა კვლავ აშენდა. მნახველის ყურადღებას იპყრობს საქართველოს საზღვაო ადმინისტრაციის შენობა ნინოშვილსა და 26 მაისის ქუჩების კვეთაში. შენობა ორსართულიანია, რომელიც აშენდა 1884 წელს რუსი მილიონერი ბანკირის **მიტროფანე სელიტრენიკოვის** ქვრივის ხელშეწყობით 1884 წელს. ამ შენობაში განთავსებული იყო აშშ-სა და გერმანიის საკონსულოები, სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი.

1888 წელს 25 აგვისტოს ბათუმში ჩამოვიდა იმპერატორი **ალექსანდრე III** ოჯახით. მან და სამეფო ოჯახის წევრებმა და თანმხლებმა პირებმა დღევანდელ 26 მაისის პარკში დარგეს ხეები და ბაღს ეწოდა **ალექსანდრეს** ბაღი.¹²

ქალაქის შემოსასვლელშია ბათუმის საზღვაო ნავსადგური. მისი ისტორია XIX საუკუნის 80-ანი წლებიდან იწყება. ნავსადგურის წინ დგას სულიწმინდის მოფენის კათოლიკური ეკლესია.

ქალაქის ცენტრალურ ნაწილში დაკრძალულნი არიან 1918 წლის 20-23 მარტს ბათუმის ბრძოლებში დაღუპული ქართველები, რომლებიც იბრძოდნენ **გენერალ მაზნიაშვილის** ხელმძღვანელობით და ბათუმი გაათავისუფლეს ოკუპანტებისგან.

ბათუმის ტურისტული მარშრუტების განხილვის დროს ვიზიტორებმა უნდა მიიღონ სათანადო ინფორმაციები დელფინარიუმის, აკვარიუმის, ქ. ბათუმის მერიის შენობის, 1-ლი საშუალო სკოლის, ლიტერატურის კორიფეების: **ილია ჭავჭავაძის, აკაკი წერეთლის, დავით კლდიაშვილის** და სხვათა შესახებ. მარშრუტებში აღწერილი უნდა იქნას ის ადგილებიც, სადაც მოღვაწეობდნენ ცნობილი პოლიტიკური და საზოგადო მოღვაწეები: **ი. სტალინი, გ. ყაზბეგი, ი. მესხი, გ. ვოლსკი, ლ. ასათიანი, ი. ანდრონიკაშვილი** და ა.შ.

ამრიგად, დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ბათუმი სხვადასხვა მიმართულებებით უნდა წარმოჩნდეს შესაბამის ტურისტულ მარშრუტებში და სრულყოფილი სახით გაეცნოს ქალაქის ვიზიტორებსა და სტუმრებს. აღნიშნული თემა მრავალმხრივია და მასზე მუშაობის გაგრძელება კიდევ უფრო გაზრდის ინტერესს ქალაქის მიმართ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Тамиринов А. – Аджария как база туризма и отдыха. Курорты Аджарии. Батуми. 1936 г. стр. 267-272.
2. რევაზ უზუნაძე. ნაოსნობა ბათუმის ოლქში. ბათუმი. 2001 წ. გვ. 98-139.
3. ოლიკო ქლენტი. ბათუმი კინოში. თბილისი. 2014 წ.
4. Всеобщий адрес-ежегодник Батума. Батуми. 1902 г. стр. 57.
5. რევაზ უზუნაძე. რამაზ სურმანიძე. ნუგზარ ზოსიძე. ბათუმი. თბილისი. 2013 წ. გვ. 15-31.
6. რამაზ სურმანიძე. რეგიონული მედიაციის განვითარება საქართველოში. I. ბათუმი. 2001. გვ. 79, 80.
7. თინათინ ყაუხჩიშვილი. საქართველოს ისტორიის ძველი ბერძნული წყაროები. თბილისი. 1976 წ. გვ. 68.
8. აჭარა ტურისტულ-მხარეთმცოდნეობითი რესურსები. გამომცემლობა „ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“ ბათუმი-2016.
9. იხ. ლიტ. №6.
10. Батум и его окрестности. Батум. 1906 г. стр. 637-346.
11. რამაზ სურმანიძე. აზიზიეს მეჩეთის აგებისა და ბათუმის ცენტრ. მოედნის სახელდების დათარიღებისთვის. „არხეონი.“ ბათუმი. 2011 წ. გვ. 44-49.
12. იხ. ლიტ. № 10.

BATUMI HISTORICAL DOCUMENTARY, LITERARY RESOURCES AND TOURIST ROUTES

TEMUR ZOIDZE
Doctoral student of GTU
E-mail: visitadjara@gmail.com

Summary

In the paper the focus is on the territory of the city of Batumi as a tourism destination, port construction and expansion, as movie recording training ground, meetings to film script authors, composers, actors, artists.

Historical sites are separated Tamari Castle, the Nobel Museum, a. Chekhov House Museum, the city boulevard, adolescent Youth Park, the city's churches: Orthodox, Catholic, Armenian-Gregorian, synagogue, mosque. The focus is on the museums, parks, historical buildings, and a fallen heroes' graves, which should be held according to the new tourist routes.